

**Cantus Catholici a duchovná pieseň
17. storočia v strednej Európe**

**Cantus Catholici und das Kirchenlied
des 17. Jahrhunderts in Mitteleuropa**

Zborník z konferencie / Konferenzbericht
Bratislava, 25.-26.9.2002

Editor / herausgegeben von
Ladislav Kačic

Slavistický kabinet SAV
Bratislava 2002

Publikácia je súčasťou projektu VEGA č. 2/7015/22

© Slavistický kabinet SAV
Edited by © Ladislav Kačic

Panská 26, 813 64 Bratislava
Tel./Fax: 00421-2-54418359
e-mail: lacok@juls.savba.sk

Grafická úprava: Marek Ivančík
Sadzba: Slavistický kabinet SAV
Tlač: Tlačiareň Dóša, s. r. o.

Konferencia sa uskutočnila s podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
a v spolupráci so Slovenskou muzikologickou asociáciou

ISBN 80-967722-8-7
Printed in Slovakia

Obsah / Inhalt

Úvodom	7
Zum Geleit	9
Peter Ruščin	
Estetické a hudobnoštýlové špecifiká spevníka <i>Cantus Catholici</i>	11
Ästhetische und musikstilartige Spezifiken des Gesangbuches <i>Cantus Catholici</i>	
Elena Krasnovská	
České předlohy a ich odraz v jazyku duchovných piesní spevníka <i>Cantus Catholici</i>	23
Tschechische Vorlagen und ihre Widerspiegelung in der Sprache der Kirchenlieder im Gesangbuch <i>Cantus Catholici</i>	
Vlastimil Dufka SJ	
<i>Cantus Catholici</i> (1655): liturgické a teologické aspekty	43
<i>Cantus Catholici</i> (1655): liturgical and theologicas aspects	
Gizela Gáfriková	
Niekoľko poznámok k problému literárnohistorickej analýzy spevníka <i>Cantus Catholici</i>	61
Einige Bemerkungen zum Problem der literarhistorischen Analyse des Gesangbuches <i>Cantus Catholici</i>	
Ladislav Kačic	
<i>Cantus Catholici</i> a dobová liturgická prax na Slovensku	67
<i>Cantus Catholici</i> und die zeitgenössische liturgische Praxis in der Slowakei	
Franz Karl Praßl	
Das österreichische katholische Kirchenlied im 17. Jahrhundert: Gesangbücher - Funktion – Repertoire	83
Rakúska katolícka duchovná pieseň v 17. storočí: spevníky – funkcia – repertoár	
Piotr Tarlinski	
Katolícka piesň kościelna w języku polskim w pierwszej połowie XVII wieku	97
Das katholische Kirchenlied in polnischer Sprache in der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts	
Pál Richter	
Die ungarischen gedruckten Gesangbücher des 17. Jahrhunderts	115
Tlačené maďarské spevníky 17. storočia	

Edo Škulj	
Starejše katoliške pesmarice na Slovenskem	125
Die älteren katholischen Gesangbücher in Slowenien	
Jana Skladaná	
Jazyk katechizmov a piesní ku katechizmu v <i>Cantuse Catholici</i>	133
Die Sprache der Katechismen und Katechismuslieder im <i>Cantus Catholici</i>	
Marta Hulková	
Duchovné piesne vo Vietorisovej tabulatúre	
a v spevníku <i>Cantus Catholici</i> (1655)	141
Kirchenlieder in Tabulatura Vietoris und <i>Cantus Catholici</i> (1655)	
Jurij Medvedyk	
Рецепція словацького канціонала <i>Cantus Catholici</i> (1655 р.) в українській	
паралітургічній творчості другої половини XVII – XVIII ст. (до проблеми	
дослідження)	155
Rezeption des slowakischen Gesangbuches <i>Cantus Catholici</i> (1655) im ukrainischen	
paraliturgischen Schaffen der 2. Hälfte des 17. Jh. und im 18. Jh. (zur Forschungsproblematik)	
Peter Žeňuch	
Сырільскé мариáнске паралитургікé піесне во светле пúтничекé традице	
medzi Vúchodom a Západom	167
The Cyrillic Marian Paraliturgical Songs in the Light of Pilgrimage Tradition	
Between the East and the West	

Úvodom

V dňoch 25.-26. septembra 2002 sa v Bratislave uskutočnila konferencia „Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v strednej Európe“. Konferencia bola jedným z výstupov grantového projektu Slavistického kabinetu SAV „Cantus Catholici (1655) – prvý slovenský katolícky spevník (kritické vydanie)” (projekt VEGA č. 2/7015/22). Tím pozostávajúci z odborníkov z oblasti muzikológie, jazykovedy, literárnej vedy, historiografie i teológie – samozrejme, nielen zo Slavistického kabinetu, ale aj z ďalších pracovísk – pripravil v rámci projektu rukopis moderného kritického vydania jedného z najvýznamnejších prameňov slovenskej kultúry. Tento projekt nadväzuje svojím spôsobom na vedecké vydanie prvého slovenského prekladu Biblie, tzv. Kamaldulskej Biblie, ktoré pripravili pracovníci Slavistického kabinetu SAV a ktoré vyšlo v sérii „Biblia Slavica“. Na konferencii sa zúčastnili aj odborníci mimo pracovného tímu, sformovaného na pôde tohto pracoviska, a to nielen zo Slovenska, ale aj zo zahraničia. Ako to však často býva, z rôznych príčin sa na podujatí nemohli zúčastniť všetci pozvaní, ani všetci tí, ktorí by boli chceli do Bratislavy prísť. Účasť zahraničných i ďalších domácich kolegov však bola pre riešiteľov grantového projektu veľmi inšpirujúca. Porovnanie výsledkov domáceho hymnologického výskumu so susednými krajinami prinieslo mnohé nové konkrétne poznatky k širšiemu kontextu prvého slovenského tlačeného katolíckeho spevníka a veríme, že bolo inšpirujúce obojstranne. Pre členov pracovného tímu prinieslo toto porovnanie viaceré nové podnety na riešenie konkrétnych problémov pri ďalších redakčných prácach na pripravovanom vydaní. Problematika duchovnej piesne si vyžaduje nielen dôsledný interdisciplinárny prístup (o čo sa snaží aj uvedený pracovný kolektív), ale je aj typickým javom, ktorý „nepozná hranice“ a ktorý je – napriek jazykovej rôznosti – v tom pravom zmysle slova medzinárodný. Problematika duchovnej piesne 17. storočia na Slovensku, v Čechách, Rakúsku, Poľsku a Maďarsku je veľmi príbuzná, aj konferencia ukázala, že tu existujú mnohé spoločné problémy. Celkom novým prvkom je v našom prípade „otvorenie sa“ smerom na Východ, k duchovnej paraliturgickej piesni byzantského obradu nielen na Slovensku, ale aj na Ukrajine. Možno je už podľa doterajších výsledkov určitým paradoxom skutočnosť, že v minulosti cirkvi západného a východného obradu spájalo v hudbe viac než dnes.

Spevník Cantus Catholici je naozaj významnou pamiatkou slovenských dejín – jazyka, literatúry i hudby, duchovného života vôbec. Veríme, že kritické vydanie bude užitočnou pomôckou nielen pre ďalší vedecký výskum, ale aj pre prax. Súčasťou konferencie bola aj sv. omša v kaplnke sv. Ladislava Primaciálneho paláca, na ktorej si všetci účastníci – s výdatnou podporou scholy bratislavského konzervatória (pod vedením zbormajstra Dušana Billa) – nielen sami overili životnosť piesní z Cantusu Catholici, ale osviežili sa aj duchovným slovom dvoch kňazov-kolegov, aktívnych účastníkov konferencie. Je potešiteľné, že na konferencii sa zúčastnilo aj mnoho mladých ľudí so živým záujmom o zanedbávanú a dodnes často nesprávne často chápanú problematiku duchovnej piesne.

V tomto zborníku uverejňujeme príspevky v jazyku, v ktorom odznegli na konfe-

rencii. Pre lepšiu komunikáciu a zrozumiteľnosť pripájame stručné resumé. Do obsahovej stránky textov sme nezasahovali, kvalita obrázkov zodpovedá dodaným predlohám.

Vďaka patrí všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom pričínili o bezproblémový priebeh podujatia, ako aj Bachovej spoločnosti na Slovensku za finančnú podporu tohto zborníka. Osobitná vďaka patrí prof. Franzovi Karlovi Praßlovi, súčasnému prezidentovi Medzinárodnej hymnologickej spoločnosti (IAH). Jeho zasvätené úvodné slová, napríklad o spevníku ako o „zrkadle doby“ (speculum aevi), sa – dúfajme – dostatočne vryli do pamäti viacerým účastníkom konferencie. Pre ďalší hymnologický výskum na Slovensku to môže byť len veľmi užitočné.

Editor

Zum Geleit

Am 25.-26. September 2002 wurde in Bratislava internationale Konferenz „Cantus Catholici (1655) und das Kirchenlied des 17. Jahrhunderts in Mitteleuropa“ veranstaltet. Diese Konferenz war Bestandteil des Projekts des Kabinetts für Slawistik der Slowakischen Akademie der Wissenschaften „Cantus Catholici – das erste slowakische katholische Gesangbuch (kritische Ausgabe)“ (VEGA Nr. 2/7015/22). Die aus zwei Musikhistorikern, zwei Sprachwissenschaftlern, einer Literarhistorikerin, einer Historikerin und eines Theologen bestehende Arbeitsgruppe (natürlich, nicht alle sind Mitarbeiter der Kabinetts für Slawistik der SAW) vorbereitet die moderne kritische Ausgabe des Gesangbuches, einer der wichtigsten Quellen der slowakischen Kulturgeschichte überhaupt. Das Projekt knüpft gewissermaßen an die wissenschaftliche Ausgabe der ersten slowakischen Übersetzung der Bibel – der sog. Kamaldulenser Bibel, die in der Reihe „Biblia Slavica“ erschienen ist. An der Konferenz haben auch Fachleute aus anderen slowakischen Institutionen, sowie ausländische Kollegen teilgenommen. Wie es aber oft passiert, konnten – aus verschiedenen Gründen – nicht alle in Bratislava anwesend sein. Die Teilnahme der Kollegen aus Ausland war jedoch für die Mitarbeiter am Projekt sehr inspirativ. Der Vergleich der hymnologischen Forschungsergebnisse in der Slowakei und im Ausland brachte viele neue konkrete Erkenntnisse zum breiteren Kontext des ersten gedruckten slowakischen katholischen Gesangbuches und wir hoffen, daß dieser Vergleich beiderseits sinnvoll war. Für die Mitglieder der Arbeitsgruppe brachte die Konferenz mehrere neue Anstöße für die Lösung konkreter Probleme bei der Redaktionsbearbeitung der kritischen Ausgabe. Das Kirchenlied ist nicht nur ein typisch interdisziplinäres Forschungsobjekt (mit vielen Konsequenzen), sondern auch eine Erscheinung, die bekannterweise „keine Grenze kennt“, eine Erscheinung, die im wahrsten Sinne des Wortes „international“ (trotz der verschiedenen Sprachen) ist. Die Problematik des slowakischen Kirchenliedes des 17. Jahrhunderts ist jenen des tschechischen, österreichischen, ungarischen und polnischen sehr nahe verwandt; auch diese Konferenz zeigte, daß viele gemeinsame Probleme „auf dem Tisch“ liegen. Eine neue Sparte stellt das „sich Öffnen“ zum Osten, zum paraliturgischen Lied des byzantinischen Ritus vor, nicht nur in der Slowakei, sondern auch in der Ukraine. Es zeigt sich schon heute (ein wenig paradox), daß in der Vergangenheit Westen und Osten in der Musik mehr als heute verbunden waren.

Das Gesangbuch Cantus Catholici ist ein wichtiger Denkmal slowakischer Geschichte – der Sprache, Literatur, Musik, des geistigen Lebens überhaupt. Wir hoffen, daß die kritische Ausgabe nicht nur der weiteren wissenschaftlichen Forschung, sondern auch der Praxis dienen wird. Das Rahmenprogramm der Konferenz bildete hl. Messe in der Kapelle des hl. Ladislav im Primazialpalais. Alle Konferenzteilnehmer – mit geeigneter Unterstützung der Schola des Bratislavaer Konservatoriums (Leiter Dušan Bill) – konnten dabei für sich selbst Lebendigkeit und Aktualität der Lieder aus Cantus Catholici feststellen, alle waren sicher auch für erfrischende geistige Worte beider Zelebranten (Kollegen-Referenten und zugleich Priester) dankbar. Es ist erfreulich, daß an der Konferenz viele junge Leute teilgenommen haben,

sowie ihr lebendiges Interesse für die bei uns so vernachlässigte Problematik des Kirchenliedes.

In dem Konferenzbericht veröffentlichen wir die Beiträge in den Sprachen, in welchen sie tatsächlich vorgelesen wurden, die kurzen Resumés sind jedoch abgeschlossen. Der Inhalt der Texte wurde nicht angetastet, die Qualität der Abbildungen entspricht den Vorlagen.

Meinen persönlichen Dank möchte ich gern allen jenen aussprechen, die auf welche Weise immer zum erfolgreichen Verlauf der Konferenz beigetragen haben, sowie der Bachgesellschaft in der Slowakei für finanzielle Förderung dieses Konferenzberichtes, und Herrn Univ.-Prof. Dr. Franz Karl Praßl, Präsidenten der Internationalen Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie für seine unterstützende Einführungsworte – u. a. über das Gesangbuch als „speculum aevi“ –, die sicher mehreren Teilnehmern im Gedächtnis bleiben. Für die weitere hymnologische Forschung, sowie für die Kirchenmusikpraxis in der Slowakei kann es sehr nützlich sein.

der Herausgeber

***Cantus Catholici* (1655): liturgické a teologické aspekty**

Vlastimil Dufka, SJ
Roma – Bratislava

K poznávaniu spevníka *Cantus Catholici* môžeme pristupovať z rôznych hľadísk. Zaiste veľmi dôležitý je historický, muzikologický a jazykovedný prístup. Pre štúdium takého vzácneho prameňa, akým je *Cantus Catholici*, je však nevyhnutný aj liturgicko-teologický prístup, veď tento spevník bol určený na liturgické slávenia, katechézu a pre potreby ľudovej zbožnosti. Cieľom tohto príspevku je naznačiť základné východiská pre liturgicko-teologický prístup. Ak pozeráme na texty spevníka z tohto hľadiska, vidíme, že obsah a štruktúra textov má svoje pramene v obsahu a štruktúre liturgickej modlitby. V druhej časti tohto príspevku budeme teda charakterizovať najzákladnejšie prvky liturgickej modlitby a na základe konkrétnych textov z *Cantusu Catholici* uvidíme, ako sú dané elementy aplikované v spevoch, pričom sme si vedomí, že tento postup pri poznávaní textov je iba jedným z mnohých možných teologických prístupov¹ a nemožno ho aplikovať na všetky piesne spevníka, lebo mnohé z nich nie sú určené na liturgiu.

1. Základné východiská pre liturgicko-teologický prístup

Zostavovateľom spevníka *Cantus Catholici* bol kňaz zo Spoločnosti Ježišovej, Benedikt Szöllösy. Z jeho životopisu sa dozvedáme, že po solídnej intelektuálnej príprave aktívne pôsobil ako pastoračný kňaz, kazateľ, spovedník, katechéta a misionár². Na základe týchto životopisných údajov si môžeme položiť otázku: s akým postojom pristupoval k príprave spevníka *Cantus Catholici* jeho zostavovateľ? Máme dostatok informácií, ktoré nám umožňujú zodpovedať túto otázku? Zdá sa, že samotný text a štruktúra spevníka nám môžu poskytnúť základné východiská zodpovedného prístupu k tejto problematike.

Zastavme sa na chvíľu pri dvoch citátoch z cirkevných otcov a dedikácii, ktoré sa nachádzajú na prvých stranách spevníka. Spomínané citáty pochádzajú od sv. Hieronyma a sv. Jána Zlatoústeho a hoci obidva nájdeme už v kancionáli J. Hlohovského z roku 1622³, ich opakované použitie nám môže naznačiť autorov zámer.

Prvý citát je z Epištoly adresovanej Efezanom, v ktorej sv. Hieronym píše: „Sic cantet servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant quae leguntur. Ut Spiritus malus, qui erat in Saul ejiciatur ab his, qui similiter ab eo possidentur. To gest: Tak

¹ Texty by bolo možné ďalej skúmať napríklad aj z hľadiska dogmatickej či systematickej teológie, alebo z hľadiska pastoračnej teológie atď.

² Porov. WEISS-NÄGEL, S.: «Kto je autorom spevníka *Cantus Catholici*?», *Kultúra* 7 (1935) s. 426-429; BURLAS, L. – FIŠER, J. – HOŘEJŠ, A.: *Hudba na Slovensku v XVII storočí*, Bratislava 1954, s. 81-83; PAPP, G.: «Szöllösy Benedek és énekeskönyveinek nyomdahelye», in: *Magyar Könyvszemle*, 83 (1967), s. 79-80; BAGIN, A.: «Szöllösi, Benedikt», in: *Vybrané kapitoly zo slovenských cirkevných dejín. Portréty kňazov – buditeľov*, Bratislava 1980, 108-109; RUŠČIN, P.: *Duchovné piesne notovaných slovenských katolíckych spevníkov 17. storočia* (PhD.), Bratislava 1999, s. 66-70.

³ RUŠČIN, P., tamže, s. 61-62.

nech spýwa Služebník Pána. Aby se lýbili, ne hlas spýwagýciho, než slowá, která se čtú. Aby zlý Duch který bywal w Králi Saulowi, wiwržen byl od tých, který na podobne gsú od neho obsadlý”.⁴ Citát sv. Hieronyma nás upozorňuje na dve skutočnosti:

Spevák si má uvedomovať, že slová, totiž obsah daného spevu sú dôležitejšie, než jeho estetické vlastnosti hlasu.

Aj samotná hudba a jej krása sú dôležité, lebo môžu vnieť do srdca pokoj a harmóniu. Druhá časť tohto citátu sa odvoláva na perikopu z Prvej knihy Samuelovej (16. hlava, 23. verš), kde sa hovorí o tom, ako Dávid vzal do ruky gitaru a hral, Šaulovi sa uľavilo a zlý duch od neho odstúpil⁵.

Druhý citát, od sv. Jána Zlatoústeho je z kázne na 14. žalm: „Quoniam ergo hoc genus delectationis (id est in Cantibus) est animmae nostrae valde cognatum, et familiare, Ne Daemones lasciva, et meretricia cantica introducetes, omnia everterent. Psalmos D E U S construxit, ut ex ea re, simul caperetur voluptas, et utilitas. To gest: Ponewadž tedy rozkoss táto, (totižto w-spýwaňý) gest Dussem nassým prýbužna, y domácna, Aby Diablowé uwozogyce chlipne, a oplzné spýwaňý wsseho neprewráceli, Spůsobil Pan Bůh Žalmi, a Spewi: žeby z-takowých wecý spolu pricházela kratochwýle, a vžitkowé”. Autor citátu si je vedomý skutočnosti, že spev patrí k prirodzenému prejavu človeka. Tento spev, žiaľ, môže byť zneužitý na tlmočenie oplzlosti a nepravdy. Boh však ponúka človeku také spevy a žalmy, ktoré mu môžu poslúžiť k duchovnému rastu.

Latinská dedikácia, ktorú napísal Benedikt Szöllösy, pozostáva z dvoch častí. Prvá časť cituje viacerých cirkevných otcov, ako sú Justín, Klement Alexandrijský, Cyprián, Tertulián, Ignác Antiochijský a iní. Všetkými citátmi sa nebudeme zaoberať. Pozostavíme sa však aspoň pri dvoch z nich. Prvý citát je od sv. Augustína: „Non vox, sed votum: non chordula musica, sed cor. Non cantans, sed amans, cantat in aure Dei”⁶. Výberom tohto citátu chcel Szöllösy zrejme upozorniť na vnútorný postoj speváka, postoj jeho srdca. Spev je tu chápaný viac ako modlitba než ako jednoduché vydávanie zvuku pomocou hlasu. Používajúc tento Augustínov citát by sme sa mohli domnievať, že Szöllösy tu chce upozorniť na osobnú, tichú modlitbu, avšak o niekoľko riadkov nižšie cituje sv. Hieronyma, ktorý hovorí o hlase ľudu, spoločenstva – *vox populi* a dosvedčuje, že mladí ľudia v školskom veku sa majú učiť nielen zbožnosti a písmam, ale aj psalmódii a spevom, ktoré sa používajú v chráme⁷.

Druhá časť dedikácie, ktorá začína slovami “Gens nostra Pannonia” (Náš panón-

⁴ Dovolím si uviesť aspoň niekoľko praktických poznámok, týkajúcich sa čítania nasledujúcich textov. Ich cieľom je pomôcť tým čitateľom, ktorí nemali možnosť zaoberať sa textami zo 17. storočia alebo textami spevníka *Cantus Catholici*: “g” sa číta ako “j” a “ss” ako “š” (napríklad: Gežiss = Ježiš); “v” = “u” (napr.: včedlňýkům = učeníkom); “y” sa niekedy číta ako “i (y)” alebo ako “j” (napr.: yak = jak); “cz” = “č” (napr.: cžest = česť)

⁵ „Keď prišiel na Šaula duch od Pána, vzal Dávid do ruky gitaru a hral. Šaulovi sa uľavilo a bolo mu lepšie, zlý duch od neho odstúpil” (1 Sam 16,23).

⁶ Voľný slovenský preklad textu: „Nie hlas, ale ticho, nie hudba (ktorá vychádza z nástrojov), ale srdce. Nie ten, kto vyspevuje, ale ten, kto má rád, ten spieva (prihovára sa) Božiemu sluchu”.

⁷ “Vox enim populi confusa, ad instar tonitruí esse videbatur, et devotióni incogrua ut ait S. Hier: in praefat. ad Galat. Testantur ide etiam penes Ecclesias erecta Gymnasia, in quibus juvenus scholastica, non tantum pietatem, et literas, sed et psalmodiam in Ecclesiis cantari solitam docebatur”.

ský národ), je veľmi známa a jej slovenský preklad bol sčasti uverejnený vo viacerých publikáciách⁸. Upozorňuje na cyrilometodskú tradíciu a ospevuje panónsky ľud a jeho schopnosť spevu. Zaujímavá je autorova poznámka, kde hovorí, že to, čo sa ľud naučil v kostole, to si ľahodne znejúcimi melódiami prespevuje na poliach, vo viniciach atď.⁹ Spev ľudu a jeho poslanstvo teda nezostali uzavreté iba medzi múrmi kostolov, ale stali sa súčasťou života.

Vráťme sa teraz k pôvodnej otázke, ktorú sme si položili na začiatku: aké východiská nám naznačujú úvodné texty spevníka? Pokúsme sa zrekapitulovať myšlienkovú líniu, ktorú nám prezentujú spomínané texty:

Vo svetle Augustínovho a Hieronymovho citátu spev je čosi viac než obyčajný vokálny prejav človeka. Zaangažovaním srdca a jeho postoja vo vzťahu k Bohu a dôrazom na slovo a jeho význam sa spev stáva *spievanou modlitbou* (*Lex orandi*). To však neznamená, že hudobný výraz ľudského prejavu je nepodstatný, veď spev je nevyhnutným a prirodzeným prejavom človeka.

Spievaná modlitba má schopnosť formovať človeka a napomáhať jeho duchovný rast (*Lex credendi*); na to nás upozornili slová Jána Zlatoústeho. Hieronym zdôrazňuje spev spoločenstva v chráme; osobný rast a poznávanie majú byť prepojené s modlitbou spoločenstva, s liturgiou.

Spievaná modlitba a jej komunitný, či liturgický rozmer nie sú izolovanou skutočnosťou, ale stávajú sa súčasťou života. Szöllösy hovorí, že naši predkovia to, čo spevom slávil v chráme, niesli so sebou na polia, do viníc atď. Modlitba vyjadrená spevom sa stávala súčasťou každodenného života (*Lex vivendi*).

V týchto troch bodoch, ktoré vychádzajú z úvodných textov spevníka, môžeme objaviť charakteristické vlastnosti liturgicko-teologického prístupu, ktorý je typický zásadou alebo pravidlom: *Lex orandi – Lex credendi – Lex vivendi*. Na základe tejto zásady *modlitba a jej vlastnosti formujú a ovplyvňujú vieru a život človeka*.

Vzťah medzi modlitbou, vierou a životom, *Lex orandi – Lex credendi – Lex vivendi* nie je umelo vytvorenou zásadou, alebo plodom nejakej ideológie, ale vychádza zo života a tradície Cirkvi. Všimnime si znenie liturgickej formuly, ktorá sa používala pri uvádzaní speváka do služby žalmistu. Spomenutú formulu nachádzame v jednom z dôležitých liturgických prameňov, akým sú *Statuta Ecclesiae Antiqua*. Tento dokument pochádza z rokov 476-485. Počas udeľovania ministéria kňaz hovorí žalmistovi, spevákovi:

Statuta Ecclesiae Antiqua	Slovenský preklad
Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis operibus probes. ¹⁰	Konaj tak, aby to, čo spievaš ústami, veril si srdcom, a to, čo veríš srdcom, aby si zrealizoval skutkami.

⁸ Porov. KRAPKA, E. – MIKULA, V. (ed.): *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, Cambridge - Ontario 1990, s. 198; *Jednotný Katolícky spevník*, Trnava 1970, 3; WEISS-NÄGEL, S., c. d., s. 427-428; BAGIN, A., c. d., s. 109.

⁹ “Et quod in templis didicerunt, hoc in agapis, et symposiis, nám Boha chwáľiti vineis, et campis, dulcisono modulamine personant.”

¹⁰ MUNIER, C. (ed.): *Statuta Ecclesiae Antiqua* 98, in: Concilia Gallie A. 314-A. 506, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholt 1963, s. 183-184.

Podobná štruktúra a dynamika tejto formuly sa objavuje aj v dnešnej liturgii a v pozmenenej podobe sa nachádza v obrade odovzdávania evanjeliára počas diakonskej vysviacky.¹¹

Na základe spomínaného prístupu, ktorý vychádza z *Lex orandi – Lex credendi – Lex vivendi* prichádzame k tomuto záveru: liturgická modlitba má svoje charakteristické vlastnosti, ktoré nie sú náhodné a ktoré žijú v Cirkvi počas celej jej existencie. Ak chápeme spev v liturgii ako spievanú modlitbu,¹² ktorá má spolu s recitovanou modlitbou vytvárať jednotu a harmonický celok,¹³ text liturgického spevu¹⁴ by mal obsahovať rovnaké vlastnosti ako recitovaná modlitba. To znamená, že pri skúmaní textovej zložky piesne možno použiť metódy a kritériá, ktoré sú vlastné pre hodnotenie liturgickej modlitby.

2. Štyri základné teologicko-liturgické dimenzie kresťanskej modlitby a ich aplikácia na texty *Cantus Catholici* (1655)

„Najvyšší dôvod ľudskej dôstojnosti spočíva v povolaní človeka do spoločenstva s Bohom. Človek je už od začiatku svojho jestvovania pozvaný k dialógu s Bohom. Veď jestvuje iba preto, že ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava“¹⁵. Túžba po dialógu s Bohom je hlboko zakorenená v srdci človeka a je súčasťou ľudskej existencie. Táto túžba sa realizuje v modlitbe, ktorá má rozličné podoby. Medzi rôznymi druhmi modlitby má liturgická modlitba osobitné miesto.¹⁶ Hoci liturgické slávenia a texty liturgických modlitieb majú bohatú históriu,¹⁷ predsa si vždy zachovali určité charakteristické črty¹⁸. V tejto štúdii sa pozastavíme aspoň pri štyroch z nich. Stručne by sme ich mohli pomenovať ako *anamnéza*, *epikléza*, *doxológia* a *koinonia*. Prvé tri

¹¹ „Prijmi evanjelium Kristovo. Stal si sa jeho hlásateľom. Dbaj, aby si to, čo čítaš, veril, čo veríš, učil, a čo učíš, aj uskutočňoval“ (Vysviacka diakona, kňaza a biskupa. Rímsky pontifikál obnovený na príkaz posvätného Druhého všeobecného vatikánskeho koncilu a vyhlásený autoritou pápeža Pavla VI., Trnava 1981, s. 89).

¹² Porov. HOURLIER, J.: «Gregorian Chant as Prayer», in: Reflections on the Spirituality of Gregorian Chant, Orleans 1995, s. 9-11.

¹³ Zreteľným príkladom jednoty medzi recitovanou a spievanou modlitbou je spev gregoriánskeho chorálu, ktorého základnými prameňmi je Sväté písmo a liturgické texty. Na túto pôvodnú jednotu medzi spevom a modlitbou v liturgii upozorňuje aj konštitúcia o posvätnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, ktorá vo svojej šiestej kapitole hovorí: „Hudobná tradícia všeobecnej Cirkvi je pokladom neoceniteľnej hodnoty, čo vyniká nad všetky ostatné umelecké prejavy najmä preto, že posvätný spev, ktorý sa viaže na slová, je potrebnou, neodlučiteľnou časťou slávnostnej liturgie“ («Sacrosanctum concilium» n. 112, in: Dokumenty Druhého Vatikánskeho koncilu, Trnava 1993, s. 216).

¹⁴ *Cantus Catholici* bol z veľkej časti určený na používanie v liturgii.

¹⁵ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 27, Trnava 1998; «Gaudium et spes» 19, in: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, Trnava 1993.

¹⁶ O osobitnom postavení liturgie hovorí konštitúcia o posvätnej liturgii *Sacrosanctum concilium* nasledovne: „...každá liturgická služba ako dielo Krista kňaza a jeho Tela, to jest Cirkvi, je obzvlášť posvätným úkonom, ktorému sa čo do účinnosti nevyrovná tým istým titulom a v tom istom stupni nijaká iná cirkevná činnosť“ (SC 7).

¹⁷ Vhodnou publikáciou pre štúdium liturgických modlitieb je *Enchiridion euhologicum fontium liturgicorum*, ed. E. LODI, Roma 1979.

¹⁸ Jedným zo zaujímavých príspevkov, ktoré sa zaoberajú touto problematikou je CASTELLANO, J.: «Preghiera e liturgia», in: Liturgia, ed. D. SARTORE - A. M. TRIACCA - C. CIBIEN, Milano 2001, 1492-1511.

z nich, anamnéza - epikléza - doxológia, sú neoddeliteľnou súčasťou eucharistickej modlitby,¹⁹ ktorá tvorí jadro každého slávenia Eucharistie. Pod pojmom *koinonia* sa naznačuje skutočnosť, že liturgická modlitba je slávením spoločenstva a jej texty sú toho zjavným dôkazom. Pod zorným uhlom týchto štyroch kategórií²⁰ možno skúmať nielen texty eucharistickej modlitby, ale aj iné liturgické modlitby²¹.

Spev je neoddeliteľnou zložkou liturgie²² a, ako sme už naznačili vyššie, je jednou z foriem liturgickej modlitby. Keďže v liturgii texty, úkony a symboly vytvárajú harmonický celok a spev je súčasťou tohto harmonického celku, musí obsahovať vlastnosti, ktoré na jednej strane zodpovedajú textovým požiadavkám, ktoré sa kladú na liturgický text, a na strane druhej, spev by mal svojim charakterom korešpondovať s povahou a charakterom daného liturgického úkonu.

Cantus Catholici je spevníkom, ktorý bol z veľkej časti určený na používanie v liturgii, a preto v nasledujúcej časti tohto príspevku sa budeme zaoberať analýzou jeho textovej zložky²³ a poukážeme na tie texty, v ktorých sú aplikované spomínané štyri elementy liturgickej modlitby (anamnéza, epikléza, doxológia a *koinonia*). Táto analýza nám poukazuje na hlboké prepojenie spevníka s liturgickou modlitbou univerzálnej Cirkvi, ale aj na špecifiká, cez ktoré sa vyjadruje naša vlastná kultúra a jazyk. Skôr však, ako budeme citovať texty zo spevníka, v krátkosti priblížime zmysel štyroch vyššie uvedených dimenzií modlitby.

Anamnéza

V liturgickom slávení sa udalosti dejín spásy stávajú prítomnými a aktuálnymi. „Takto chápe Izrael svoje vyslobodenie z Egypta: vždy, keď sa slávi Veľká noc, udalosti exodu sa sprítomňujú v pamäti veriacich, aby podľa nich stvárnili svoj život“.²⁴ *Anamnéza* alebo *pamiatka* nie je iba spomienkou na minulé udalosti, ale ohlasovanie skutkov, ktoré Boh vykonal pre ľudí. V určitom zmysle slova *anamnéza* je echom Mojžišových slov adresovaných židom: „Pamätajte na tento deň, v ktorý ste odišli z Egypta, z domu otroctva, keď vás Pán odtiaľ vyviedol mocnou rukou“ (Ex 13,3), alebo echom Ježišových slov pri poslednej večeri: „Toto robte na moju pamiatku“ (1 Kor 11,24; Lk 22,19).

Božie účinkovanie v dejinách si Izraeliti sprítomňovali *naratívny* spôsobom. Tento spôsob anamnézy tvoril dôležitú súčasť modlitby židovského národa a kresťanská liturgia prijala tento prvok za vlastný. Príkladom naratívneho spôsobu modlitby, ktorý

¹⁹ Porov. HÄNGGI, A. - PAHL, I.: *Prex Eucharistica. Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*, Frigourg 1968.

²⁰ Taliansky autor Enzo Lodi (E. LODI, *Liturgia della Chiesa*, Bologna 1981, s. 21-213.) na základe týchto štyroch dimenzií formuloval metodológiu, ktorá aj nám slúži v nasledujúcej analýze textov.

²¹ Vyššie spomínanú metodológiu, ktorú spracoval E. LODI, použil Renato De Zan pre štúdium kritiky a hermeneutiky liturgických dokumentov. Vo svojom kurze *Critica ed ermeneutica dei documenti liturgici* (Pápežský liturgický inštitút, Rím) ju aplikoval pre štúdium *modlitby dňa* (*collecta*) a jej teologických dimenzií.

²² Porov. *Sacrosanctum concilium*, 112.

²³ Keďže rozsah tohto príspevku nám neumožňuje venovať sa všetkým textom piesní, nasledujúca analýza bude viazaná na texty piesní z Veľkonočného obdobia, ktoré je centrom liturgického roka (porov. TALLEY, TH. J.: *Le origini dell'anno liturgico*, Brescia 1991).

²⁴ *Katechismus Katolíckej Cirkvi*, 1362.

sprítomňuje prenikanie Božieho účinkovania do dejín Izraela (anamnéza), je Esterina modlitba (Est 14, 3-19), ktorú vyslovila v čase nebezpečenstva. V nej Ester nazýva Boha jediným kráľom, čím chce naznačiť, že Boh je pre ňu najvyššou autoritou; hovorí o rozprávani otcov, ktoré svedčia o prítomnosti Boha v jej národe a prosí Pána, aby sa opäť rozpamätal na svoj ľud, aby aktívne zasiahol v danej situácii: „Môj Pane, ktorý si naším jediným kráľom... Počula som od svojho otca, že ty, Pane, si si vyvolil Izrael spomedzi všetkých národov a našich otcov zasa zo všetkých ich dávných predkov, aby sa stali tvojím večným dedičstvom. A splnil si všetko, čo si im prisľúbil... Pamätaj na nás, Pane, a ukáž sa nám vtedy, keď sme sužovaní” (Est 14, 3. 5. 12).

Novozákonná pamiatka alebo anamnéza dostáva nový význam. „Keď Cirkev slávi Eucharistiu, koná pamiatku Kristovej Veľkej noci, ktorá sa stáva prítomnou”.²⁵ Svätý Pavol v Prvom liste Korinťanom hovorí: „vždy keď budete jesť tento chlieb a piť tento kalich, zvestujete Pánovu smrť, kým nepríde” (1 Kor 11,26) a dogmatická konštitúcia Druhého Vatikánskeho koncilu *Lumen gentium* zdôrazňuje, že „vždy, keď sa na oltári slávi obeta kríža, v ktorej bol obetovaný náš veľkonočný Baránok, Kristus” (1 Kor 5,7), uskutočňuje sa dielo nášho vykúpenia”²⁶.

Texty piesní z *Cantusu Catholici* v hojnej miere obsahujú naratívne prvky *anamnézy*, ktoré podobne ako v liturgickej modlitbe, vychádzajú z textov Svätého písma. V našom prípade ide predovšetkým o nasledujúce texty: Mt 28,1-20; Mk 16,1-18; Lk 24,1-49; Jn 20,1-29. Rozdiel medzi formuláciami liturgických modlitieb a textami spevov je však v tom, že spevy istým spôsobom slobodnejšie používajú určité výrazy, ktoré odrážajú mentalitu danej kultúry a obdobia, v ktorom vznikli.

Naratívne časti textov spevníka *Cantus Catholici* sa v zásade verne pridržiavajú biblických textov. Niekedy sa však v texte objaví nebiblický prvok ľudovej zbožnosti, ako to môžeme pozorovať v nasledujúcej piesni *Pan Gežiss wstal z mrtvych*. Text uvádza, že Ježiš sa zjavil najprv svojej matke, hoci v evanjeliu podľa sv. Marka nachádzame: „Keď ráno v prvý deň týždňa vstal (Ježiš) z mrtvych, zjavil sa najprv Márii Magdaléne, z ktorej kedysi vyhnal sedem zlých duchov” (Mk 16,9).

*Ku Hrobu, tri Marye ssly. All.*²⁷

Drahé masti z-sebú nesly. All.

A když Angela wid'eli. All.

Od neho radost slysseli. All.

²⁵ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1364.

²⁶ *Lumen gentium*, 3, in: Dokumenty Druhého Vatikánskeho koncilu, Trnava 1993, 64 [porov. AAS 57 (1965) 6].

²⁷ V tom, kto išiel ku hrobu prvý, sa evanjelisti nezhodujú “Ráno prvého dňa v týždni, ešte za tmy, prišla Mária Magdaléna k hrobu a videla, že kameň je od hrobu odvalený” (Jn 20,1); “Keď sa pominula sobota, na úsvite prvého dňa v týždni prišla Mária Magdaléna a iná Mária pozrieť hrob” (Mt 28,1); “Keď sa pominula sobota, Mária Magdaléna a Mária Jakubova i Salome nakúpili voňavé oleje a išli ho pomazať” (Mk 16,1); Lukáš spočiatku neuvádza mená žien, ktoré išli ku hrobu (Lk 24,1), vo veršoch 9-10 však naznačuje mená žien: “... vrátili sa od hrobu a toto všetko zvestovali Jedenástim i všetkým ostatným. Bola to Mária Magdaléna, Jana a Mária Jakubova. A s nimi aj iné to rozprávali apoštolom” (Lk 24,9-10).

*Rekl gim, byť se nebáli. All.
W Galilei ho hledali. All.*

*Včedlňýkům znaťi dagťe, All.
Že giž wstal Král sláwy wečné. All.*

*Zgewil se nagprw Matky swé. All.
Y Magdaléne žalostné. All.*

*Petrowi se, yak y giným. All.
Vkazal Aposstolům swým. All.²⁸ (CC 126-127)*

Naratívna časť anamnézy nasledujúcej piesne sprítomňuje aj Ježišovo odsúdenie Pilátom (Mt 27,26), Ježišovu smrť (Mt 27, 45-50) a rozhovor s lotrom na kríži (Lk 23, 39-43):

*Tretýho Dne wstal Stworytel,
z Mrtwých náss milý Spasytel,
Radüğme se, weselme se.*

*Genž pred Pilatem odsúzen,
A na Krýži gest vmučen,
z Lotrem do Rage vweden.*

*Plačýce gehu bolesti,
Paňi nesú drahé masti:
Chtýc gehu Telo mazati.*

*K nimžto Angel slawný rekl.
Koho wy Paňy hledate:
Toho giž w Hrobe nemaťe.*

*Ale gdete, a pospessťe,
do Galilee se ptagťe.
Tam ho zagiste vzrýťe. (CC 136-137)*

Text z piesne *Wstalt gest této chwyľe*, ktorý naratívny spôsobom pripomína veľkonočné udalosti, používa výrazy *ctné*, *truchlé*, *presslechetna žena*, *promluwý k-ným mile*, ktoré dodávajú textu výraznejšie citové podfarbenie. Môžeme si všimnúť, že text nemá v úmysle detailne popísať všetky udalosti, nezaoberá sa zjavením Ježiša ženám a apoštolom:

²⁸ *Cantus Catholici*, s. 126-127. Pre bližšie určenie strany, kde sa použité texty nachádzajú v spevníku *Cantus Catholici*, budem odteraz na konci citovaného textu používať skratku (v tomto prípade: CC 126-127).

*Když geho plakaly Smrti Žeňi ctné,
 Marye tu stáli, v Hrobu truchlé.
 Angel genž sedýce, tým spýsse,
 Kázal Bratrům zwestowaři,
 Že wstal Bůh z mrtwých.
 Presslechetna Žena, wssedssy k Bratrům w dům,
 Marygi Magdalena k ctným Aposstolům.
 Promluwý k ným mile té chwyłe,*

*Degýc poselstwý Angelské.
 Wstal Bůh zagiste. (CC 133)*

Nasledujúci text piesne *Gezu Kryste Wykupiteli* naratívny spôsobom sprítomňuje Ježišovo zjavenie sa ženám a apoštolom (porov. Mt 28, 9-10. 17-20; Mk 16, 9.12. 14-18; Lk 24, 13-49; Jn 20, 14-17. 19-29) a naznačuje ponaučenie, ktoré dal Ježiš emauzským učeníkom: „Musyl Krystus trpeři, a tak w Sláwu w gyři” (porov. Lk 24, 26).

Charakteristickým znakom anamnézy v liturgickej modlitbe je jej prepojenie s prosbou, ktorá po nej nasleduje. Prosba nielen reflektuje udalosti sprítomňované v anamnéze, ale ich aj aktualizuje pre danú komunitu. V závere nasledujúceho úryvku z piesne *Gezu Kryste Wykupiteli* si môžeme všimnúť, ako sa téma stretnutia Ježiša s apoštolmi stala motívom pre modlitbu komunity. V prosbe je vyslovené želanie, aby nám bolo dopriate patriť Bohu (a vidieť Boha) tak, ako ho videli apoštolí.

*Gezu Kryste Wykupiteli
 genžs wstal z mrtwých rano w Nedeli.
 Vtessyl gsy swé werné, zdobroři nesmýrné.*

*Vkázals se Ženám poctiwým,
 Aposstolům, y giným werným.
 Vtessyls zarmúcene, mluwe milostiwe.*

*R. / Ržka se nelekagře,
 Pána swého znagře.
 Hleděž na mé raňy:
 Wizte bok proklaný.
 Pokog wám zwestugý,
 y oznamugy.
 Musyl Krystus trpeři,
 a tak w Sláwu w gyři.*

*Aposstole gey su wiđeli,
 Pána swého, a' naň hleděli.
 Degž abychom po Smrti mohli te patriři.
 Kdež kralugáss w twé welebnosti. (CC 138-139)*

Boh patriarchov, sudcov a prorokov nielen prejavil svoju prítomnosť vo svojom ľude, ale zjavil mu aj svoje *meno*.²⁹ V Starom zákone „meno nebolo akýmsi konvenčným označením, lež vyjadrovalo úlohu nejakej bytosti vo vesmíre”.³⁰ Liturgická anamnéza a jej úloha sprítomňovania spásonosného Božieho účinkovania v dejinách nemusí byť vyjadrená iba naratívny spôsobom, ale často je naznačená formou použitia Božieho mena. Túto skutočnosť môžeme pozorovať aj v textoch piesní z *Cantusu Catholici*, kde pomenovania Boha, Otca, Syna a Duchu Svätého, sú často odvodené od jeho účinkovania. Najčastejším oslovením Boha Otca je Stvoriteľ: „*Paňe mocný, Bože večný, Stworiteli Otče*” (CC 119). Atribút “kráľ” sa vo Svätom písme spája obyčajne s Ježišom.³¹ *Cantus Catholici* preberá toto vyjadrenie³², niekedy ho však používa aj na označenie Boha Otca³³. Ježiš je nazývaný predovšetkým *Spasiteľom, Svetlom, Víťazom nad smrťou, uholným Kameňom* ale tiež *Baránkom* alebo *Synom Márie*³⁴ atď.

Vo svojej rozlúčkovej reči Ježiš povedal apoštolom, že *Tešiteľ, Duch pravdy* o ňom vydá svedectvo.³⁵ Aj *Cantus Catholici* označuje Duchu Svätého menom *Tešiteľ*. Duch Svätý je ten, ktorý osvecuje ľudské srdcia a spravuje Cirkev:

Dusse Swatý... Vtessyteli (CC 119)

*Z Vřessitelem Naglepssým, Oswetiteľem predrachssym,
z Swatým Duchem, kralugess wečne. Amen.* (CC 121)

*Werime y w Duchu Swatého,
Cyrkew Swatú sprawugycyho
Vřessitele milostného.* (CC 125)

Keďže Eucharistia je pamiatkou Kristovej Veľkej noci, je aj *obetou*.³⁶ V anamnéze si Cirkev pripomína a sprítomňuje umučenie, zmŕtvychvstanie a návrat Ježiša.³⁷ Texty v *Cantuse Catholici* sú bohaté na vyjadrenia, ktoré sprítomňujú život a smrť Krista a poukazujú na obeť Ježiša pre ľudstvo. Uvedieme aspoň niekoľko príkladov:

*Kterýžs vmrel pro nás,
Wstal gsy z mrtvých w tretý den zas,*

²⁹ Porov. CASTELLANO, J., c. d., 1495.

³⁰ DUPONT, J.: «Meno», in: Slovník biblickej teológie, ed. X. LÉON-DUFOUR, Zagreb 1990, s. 559.

³¹ Porov. Mt 2,2; Mt 21,5; Mk 15,9; Jn 18, 37; Jn 19,14 atď.

³² Napr.: *Ržeku nagsylnejssý, Kryste Králi nagslawnegssy* (CC 120).

³³ Napr.: *Pane Bože Otče Swatý, Králi nad králmi sám mocný* (CC 122).

³⁴ Napr.: *Spasyteli* (CC 119), *Osláwen z swú mocy do Pekla stúpil. Pan, a Swetlo, w mocy Diabla oblúpil* (CC 133); *Swaté Marygi Synu* (CC 130); *Buh Wssemohúcy, wstal z Mrtvých žadúcy* (CC 131); *nad Smrti slawný wytez* (CC 135); *Neb Krystus, ten vhelný Kamen, genž byl od stawitelúw zawržen* (CC 120); *Syla, Múdrost, yasnost, Čžest, y Moc, Beranku genžs nás Wykúpil, swú Krwi obmyl* (CC 133).

³⁵ Porov. Jn 15,26.

³⁶ Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, čl. 1365

³⁷ Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, čl. 1354.

Naděgi žiwú spod'íls nás. (CC 120)
Pro twé Vmučeňý, Wzkryšseňý.
Dal gsy gým Naděgi pewnú,
žeť budu z-tebú. (CC 133)

Než ten geden Syn Boži,
Kterýž Peklo rozboril,
Sskaradého Diabla tam zwázal,
gemu moc odgal. (CC 128)

Ležel tri dñi w-Hrobe.
Dal proklati sobe. (Kyrie)
Bok, Ruce, Nohy obe.
Na spaseňý tobe. (Kyrie) (CC130)

Ak by sme prečítali texty *Cantusu Catholici* pod zorným uhlom poznávania tohto rozmeru anamnézy, prišli by sme k niektorým zaujímavým záverom: dokázali by čiastočne zrekonštruovať, aký bol obraz Boha pre vtedajšieho človeka. Zaiste, „Ježiš Kristus je ten istý včera i dnes a na veky“ (Hebr 13, 8) a ani Sväté písmo sa nezmenilo. Jedno je však jasné, že prekladom latinských textov a použijúc nové texty, spevy používali vyjadrenia a ich špecifické odtiene, ktoré sú vlastné iba tej kultúre, ktorá daný jazyk používa. Otázky *Kto bol Boh pre vtedajšieho človeka a aký obraz Boha tento človek sprítomňoval a slávil v liturgii* – nie sú nepodstatné. Prečo to tvrdíme? Na základe *Lex orandi – Lex credendi – Lex vivendi*, o čom sme už hovorili, to, čo človek slávi a sprítomňuje v liturgii, to ho formuje a tým žije. Prvky anamnézy a obraz Boha, ktoré človek spievanou modlitbou slávil v liturgii, formovali vtedajšieho človeka a teda aj našu vlastnú kultúru.

Epikléza

Druhou dimenziou modlitby je *epikléza*, ktorá „je spolu s anamnézou srdcom každého sviatostného slávenia, osobitným spôsobom slávenia Eucharistie“.³⁸ Epikléza nie je iba zvolávaním Ducha Svätého, ako sa to v úzkom zmysle slova často interpretuje, ale „aj prosba, aby sa plne uskutočnila účasť zhromaždenia na Kristovom tajomstve... Cirkev prosí Otca o zoslanie Ducha Svätého, aby urobil zo života veriacich živú obeť Bohu ich duchovným pretvorením na obraz Krista“.³⁹ Podobným spôsobom zdôvodňuje epiklézu Enrico Mazza, keď hovorí, že pôvodným zámerom epiklézy je prosba o ovocie Eucharistie pre tých, ktorí na nej participujú.⁴⁰

³⁸ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, čl. 1106.

³⁹ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, čl. 1109.

⁴⁰ „Dal punto di vista liturgico l'epiclesi è un testo che, situato dopo l'anamnesi e l'offerta, chiede la fruttuosità della liturgia eucaristica per coloro che vi partecipano. Questo è lo stato originario dell'epiclesi eucaristica. Il suo tema, dunque, non è diverso da quello delle intercessioni se non per i destinatari: invece di pregare per tutta la chiesa, nella sua universalità, si prega solo per coloro che, in quella liturgia, comunicano al corpo e sangue di Cristo“ (MAZZA, E.: *La celebrazione Eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*, Milano 1996, s. 341).

Tak ako dimenzia anamnézy v spevoch z *Cantusu Catholici* odhaľuje obraz pôsobenia Boha v dejinách spásy, tak rozmer epiklézy naznačuje antropologický rozmer textov. Ich formulácia prosieb odhaľuje potreby toho, kto ich spevom prednáša.

Ako príklad uvedieme časť piesne *Pan Bůh Wsemohúcy*, v ktorej môžeme vybadať nepokoje vtedajšej doby, plnej rozporov a nejednotnosti. Text naznačuje prosbu za jednotu Cirkvi, za pokojné časy, za zdravú náuku, za šťastnú hodinu smrti, ale aj za dobrú úrodu:

*Odpust nasse zlosti,
Wssech nás bluduw zprosti. (Kyrie)
Degž nám pro twu dobrotu,
Swaté Cyrkwé gednotu. (Kyrie)*

*O Králi Nebeský,
Vslyss swůg Lid Zemský. (Kyrie)
Zbaw nás nuze této;
Deg nám dobre Leto. (Kyrie)*

*Vslyss násse hlasy,
Deg pokogné časy. (Kyrie)
GEZV Kryste Králi,
At' te twůg Lid chwáli. (Kyrie)*

*O Kličnice z-Nebe,
My prosýme tebe. (Kyrie)
Když budeme mrýti:
Ráč nám Rag otewrýti. (Kyrie) (CC 130)*

Jednou z najčastejšie vyslovených prosieb je prosba o odpustenie hriechov. Texty, ktoré obsahujú tento druh prosieb, nám odkrývajú kajúci charakter piesní.⁴¹

*Wzhledniž na nás swé stworeňý;
Odpustiž nám prowineňý.
Alleluja, Alleluja. (CC 122)
Ráčž nám odpustiři winny.
Pro twé swaté drahé Rani.
Kterěž w-Swetě trpel za ný. / Alleluja. (CC 136)*

*Pané náss Gežyssi,
vslysss swogý Rýssi. (Kyrie)
Nás hrýssne Krestiani:
pro twé swaté rani. (Kyrie)*

⁴¹ Kajúci charakter piesní z *Cantusu Catholici* veľmi výrazne ovplyvnil texty Jednotného Katolíckeho spevníka (1970).

*Swaté Marygi Synu,
odpust hrýssnym winnu. (Kyrie)
Páne GEZV Kryste,
genž gsy wstal zagiste. (Kyrie) (CC 130)*

*Kryste pro twe oslaweňy.
Deg nám hrýchům odpusstěňý.
Z-tebu w-Nebi prebywaňý. (CC 138)*

*Degž nám Kryste bychom powstali,
z-hrýchůw nassých genž nás mrtwyli.
At' gsúce obžiweňý, můzem te poznaťi. (CC 139)*

*Pane GEzu Kryste, rač nám ten dar daťi,
Bychom mohli swých hrychůw,
zde w-tomto sweťe káťi. (CC 140)*

*Túžba po Božom kráľovstve je tiež prezentovaná v textoch piesní spevníka *Cantus Catholici*. „Podľa Ježišovho ponaučenia kresťanská prosba je zameraná na túžbu po Kráľovstve, ktoré prichádza, a na jeho hľadanie” (Mt 6, 10.33; Lk 11, 2.13).⁴²*

*Degž nám wečne kralowaňý.
Kdežto dokonalé gest v'esseňý. (CC 135)*

*Genž gsy pryssel žádostiwe;
Prýgmi nás k-sobe do Nebe.
Alleluja, Alleluja.*

*Ey nuž y my nayradegi,
Wolamež wždy bez prestaňý.
Alleluja, Alleluja.
Obdariž nás swú milosti:
A popreg wečne radosti.
Alleluja, Alleluja.
Beranku Welikonočňý,
Deg twému malému stadcy.
Alleluja, Alleluja.
Bychom te mohli vctiťi,
Twé Wzkrysseňý rozgimaťi.
Alleluja, Alleluja.*

*Pomoz nám milý Gežissi,
Bychom po nassem Wzkrysseňý.*

⁴² *Katechismus Katolickej Cirkvi*, čl. 2632.

*Alleluja, Alleluja.
K-tobe se wssychňy dostali,
s-tebú wečne prebýwali.
Alleluja, Alleluja. (CC 144)*

*Ržkúc, O Paňe náss Gežissi.
Slyss Krestianskú Rýssi.
Swaté modleňý,
deg nám wssem Žiwot wečný.
Kyrre eleyson. Amen. (CC 145)*

Doxológia

Kresťanská modlitba je aj *doxológiou*, totiž *oslavou Boha a vzdávaním vďaky*. Tento rozmer modlitby je úzko spojený s anamnézou a vnáša do modlitby dialogický charakter. Keď sa sprítomňuje v liturgii Božie účinkovanie v ľudských dejinách, spoločenstvo veriacich nezostáva bez odpovede, ale reaguje slovami vďaky a oslavy Boha, a tak v modlitbe oživa jej dialogický rozmer.

Cantus Catholici obsahuje množstvo a rôznorodosť doxologických vyjadrení. Niektoré majú trojičný charakter, ako je to napríklad v piesni *Tretýho Dne wstal Stworitel*:

*Wzdagmež chwálu. Stworcy swému,
GEzu Krystu laskawému:
Milému Duchu Swatému.*

*Wsse gednomu Hospoďinu.
At nám wssem odpusty winnu:
Poprege w-Nebi prýbitku. Amen. (CC 136-138)*

Prepojenie charakteru oslavy a vďaky môžeme vidieť v piesňach *Pan Gežiss wstal z mrtvych* a *Wstalt gest této chwýle*:

*Pochwalmež Swatu Trogýci. All.
Dekugýc gi po wsse časy. All. (CC 127)
Giž zetress na weky;
A dyki, budu tobe wždy wzdawati,
wečné chwaliti. (CC 133)*

V latinských spevoch *Surrexit Christus hodie* a *Resurgente Domino* je trojičná doxológia vyjadrená nasledujúcimi slovami:

*Laudetur Sancta Trinitas. All.
DEO dicamus gratias. All. (CC 126)*

*Gloria sit aeterno.
Patri, atque Filio.
Simul ac Paracletio.
DEO uni, et trino. (CC 145)*

Nie všetky doxológie v *Cantuse Catholici* majú trojičný charakter. Záverečná doxológia *Kyrie 2, Hospod'ine, Večný Páne* napríklad nespomína tretiu Božskú osobu, Ducha Svätého:

*Chwála bud' Pánu Bohu,
Genž nám včinił milost hognú,
Skrz Krystowe wzkrýsseňý zásluhu. Amen. (CC 120)*

Prvky trojičnej doxológie nachádzame nielen na konci piesne, ako sme to mohli sledovať vo všetkých predchádzajúcich spomenutých príkladoch, ale aj uprostred textu, ako je to napríklad v piesni *Gezu Kryste Wykupiteli*:

*Otce, Syna, Ducha Swatého,
Chwálmež wssychňý z:rdce prawého. (CC 139)*

V Novom zákone môžeme nájsť doxológie, ktoré sú adresované Bohu Otcovi, alebo Otcovi skrze Krista, alebo boli adresované samotnému Kristovi. Doxológiu, ktorá je adresovaná Kristovi, nachádzame napríklad v piesňach *Krystu Pánu k:geho chwále* a *Vtesseňý nám den nastal*:

*Krystu Pánu k:geho chwále.
Prokrýknem wssychňý wesele,
Alleluja, Alleluja.
Pamatugýce Wzkrýsseňý wzdegme giž zwučná spýwaňý.
Alleluja, Alleluja. (CC 143-144)*

*Kryste w:tyto Swaté Hod'i,
Vchoweg nás zlé prýhodi.
A deg ať twú láskú máme,
A ře na weky chwálime. (CC 132)*

Jedným z najkrajších chválospevov, ktoré pozývajú celé tvorstvo k oslave Boha, je chválospev troch mládencov z knihy proroka Daniela: „Dobrorečte Pánovi, všetky diela Pánove, chváľte a vyvyšujte ho naveky! Dobrorečte Pánovi, anjeli Pánovi... dobrorečte Pánovi, nebesá... všetky vody, ktoré sú nad nebom... dobrorečte Pánovi, slnko a mesiac... hviezdy na nebi.. všetok dážď a rosa..., pretože na všetky vky trvá jeho milosrdenstvo” (Dan 3, 52-90). *Cantus Catholici* tiež obsahuje chválospevy, ktoré chcú do oslavy Boha zapojiť celé tvorstvo. Pekným chválospevom je napríklad text piesne *Tretýho Dne wstal Stworytel*:

*Radüg se wssecko Stworeňý,
Na deň Božicho wzkrýsseňý.
Chwályc gého oslaweňý.*

*Spýwagtež wssyckňý Ptačkowe,
Giž weselegy než prwe,
Mocy swého Stworiteľě.*

*Pukagte se y Stromowe.
Zelenagte se Lesowe.
Lúky kwýtí wydawagte.*

*Rosa padag na Wyňice.
Vrodi dagte Chmelňice,
Widag owotce sstepňýce.*

*Hori také giž plesagte.
Pahrbkowe poskakugte.
Zahradi vžitek dagte.*

*Y Žačkowe se weselte,
Alleluja prospewügte.
Čzest, Chwálu, Bohu wzdawagte. (CC 137)*

Koinonia

Pod pojmom *koinonia* rozumieme komunitný rozmer modlitby. Texty *Cantusu Catholici* nás upozorňujú na identitu toho, ktorý prednáša spievanú modlitbu. Nie je to jedinec, ktorý sa modlí vo svojom vlastnom mene, texty nevyjadrujú osobnú zbožnosť jednotlivca, ale vyjadrujú hlas spoločenstva. Najmä výrazy, akými sú *wssyckňý* alebo *spolu*, ako je to napríklad v speve *Otce Naymilostiwegssýho*, upozorňujú na komunitný rozmer textov:

*Amen, spolu wssyckňý spýwagme;
Slusnú chwálu Bohu wzdawagme.
Tak radosti wečne dügdeme. Amen. (CC 125)
Srdečného hlasu, my Alleluja,
Tohoto mý času, ržkúc, Alleluja.
Wssyckňý záspýwagme, a chwálme,
Spasytele wssého Sweta,
my Alleluja. (CC 133)*

*Rečmež spolu wssyckňý Amen.
Byť nás minul wečný plamen. (CC 136)*

Výrazy niektorých textov presahujú rámec zhromaždeného ľudu a naznačujú spoločnosť so svätými alebo s anjelmi:

*Wssychñi Swaři proste,
Nám k tomu pomozte. (Kyrie)
Bychom swami býdli,
GEZV Krysta chwálili. (Kyrie) (CC 130)*

*Y my weselymi hlasý swymi,
wssyckñy z Angely spýwegme gemu (CC 134)*

Protož mu wzdagme chwálu wssyckny z Angely. (CC 134)

Vyššie uvedené štyri liturgicko-teologické dimenzie, ktorými sme sa v tomto príspevku zaoberali, sú charakteristické predovšetkým pre piesne, nachádzajúce sa v spevníku na stranách 1-231 a ktoré korešpondujú s obdobiami liturgického roka a s jeho sviatkami. Po týchto piesňach v spevníku nasledujú *Pýsne Obecné* (s. 231-242), potom piesne na katechizmus (s. 243-264) a v závere *Cantus Catholici* obsahuje spevy, ktoré sú charakteristické pre ľudovú zbožnosť. Spevník teda môžeme rozdeliť na štyri časti, z ktorých každá má svoje špecifické vlastnosti a poslanie. Poznanie štyroch spomínaných liturgicko-teologických dimenzií modlitby nám môže pomôcť k tomu, aby sme správne odlišili piesne, ktoré sú určené na liturgiu, od piesní, ktoré majú iný zámer. V prípade *Cantusu Catholici* by napríklad mohol vzniknúť omyl pri použití *piesní o sviatostiach Nového zákona*. Ak by niekto chcel použiť tieto piesne pre liturgické účely, napríklad počas slávenia sviatostí, urobil by chybu, lebo tieto piesne nie sú určené na liturgiu, ale na katechézu o sviatostiach a používajú iný spôsob vyjadrenia ako tie piesne, ktoré sú súčasťou liturgie. Hoci na jednej strane spomínané charakteristické črty textov *Cantusu Catholici* nám môžu pomôcť v zorientovaní sa v textovej stránke spevníka, na druhej strane ich nemožno úplne zovšeobecniť alebo ich absolutizovať. Nie všetky texty spevov automaticky musia obsahovať všetky spomínané rozmery.

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na jeden z liturgicko-teologických prístupov k štúdiu textov piesní zo spevníka *Cantus Catholici*, vychádzajúc predovšetkým z obsahovej zložky textov spevníka. Táto štúdia nám ukázala, že texty spevov, najmä tých, ktoré sa viazali na liturgický rok, neboli voľne komponované, ale mali svoje zákonitosti a obsahy, ktoré sú vlastné liturgickej modlitbe. *Cantus Catholici* nám aj v tejto oblasti ponúka dôležité podnety na lepšie pochopenie spevu v kontexte liturgického slávenia.

Na záver príspevku by som rád vyslovil úprimnú vďaku tým, ktorí sa pričínili o uskutočnenie tejto konferencie a ktorí pracujú na príprave kritického vydania *Cantusu Catholici* (1655). Verím, že toto podujatie a kritické vydanie spevníka *Cantus Catholici* bude prameňom poznávania našej vlastnej kultúry a bohatej liturgicko-teologickej tradície, ktorá je v nej prítomná, aby sa tak spoznávanie nášho prvého tlačeného katolíckeho spevníka mohlo stať jedným z inšpiračných zdrojov a podnetom pre novú tvorbu liturgickej hudby na Slovensku.

Bibliografia

Pramene

Jednotný Katolícky spevník, Trnava ²1970.

LODI, E. (ed.): *Enchiridion euchologicum fontium liturgicorum*, Roma 1979.

MUNIER, C. (ed.): *Statuta Ecclesiae Antiqua* 98, in: *Concilia Gallie A. 314-A. 506*, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholti 1963, s. 183-184.

SZÖLLÖSY, B. (ed.), *Cantus Catholici*, Levoča 1655.

Vysviacka diakona, kňaza a biskupa. Rímsky pontifikál obnovený na príkaz posvätného Druhého všeobecného vatikánskeho koncilu a vyhlásený autoritou pápeža Pavla VI., Trnava 1981, s. 89.

Dokumenty

«Gaudium et spes», in: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*, Trnava 1993, s.225-340.

Katechizmus Katolíckej Cirkvi, Trnava 1998.

«Lumen gentium», in: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*, Trnava 1993, s. 59-153.

«Sacrosanctum concilium», in: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*, Trnava 1993, s. 177-233.

Štúdie

BAGIN, A.: «Szöllösi, Benedikt», in: *Vybrané kapitoly zo slovenských cirkevných dejín. Portréty kňazov – buditeľov*, Bratislava 1980, s. 108-109.

BURLAS, L. – FIŠER, J. – HOŘEJŠ, A.: *Hudba na Slovensku v XVII storočí*, Bratislava 1954, s. 79-87.

CASTELLANO, J.: «Preghiera e liturgia», in *Liturgia*, ed. D. SARTORE - A. M. TRIACCA - C. CIBIEN, Milano 2001, 1492-1511.

DUPONT, J.: «Meno» in *Slovník biblickej teológie*, ed. X. LÉON-DUFOUR, Zagreb 1990, s. 559.

HÄNGGI, A. - PAHL, I.: *Præx Eucharistica. Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*, Fribourg 1968.

HOURLIER, J.: «Gregorian Chant as Prayer», in: *Reflections on the Spirituality of Gregorian Chant*, Orleans 1995.

KRAPKA, E.-MIKULA, V. (ed.): *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, Cambridge - Ontario 1990.

LODI, E.: *Liturgia della Chiesa*, Bologna 1981.

MAZZA, E.: *La celebrazione Eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*, Milano 1996.

PAPP, G.: «Szöllösy Benedek és énekeskönyveinek nyomdahelye», in: *Magyar Könyvszemle*, 83 (1967), s. 78-87.

RUŠČIN, P.: *Duchovné piesne notovaných slovenských katolíckych spevníkov 17. storočia*, (dizertačná práca), Bratislava 1999.

TALLEY, TH. J.: *Le origini dell'anno liturgico*, Brescia 1991.

WEISS-NÄGEL, S.: «Kto je autorom spevníka Cantus Catholici?», *Kultúra* 7 (1935) s. 426-429.

***Cantus Catholici* (1655): liturgical and theological aspects**
Summary

The *Cantus Catholici* (1655) is the first printed catholic hymnbook of Slovak and Latin chants. In this book there is used for the first time the *ordinarium* of the mass in the slovak language. The hymnbook is one of the most important sources for liturgical chants in Slovakia and contains four parts: the first, the largest part, is connected with seasons of the liturgical year and with different liturgical celebrations (pages 1-231); the second part contains general religious chants (pages 231-242), the third part of the *Cantus Catholici* is dedicated to chants for catechesis (pages 243-264) and the last and fourth part of the book (pages 265-320) contains different kinds of litanies and chants for popular piety. The present article “*Cantus Catholici* (1655): liturgical and theological aspects” reflects on the first part of the book which shows the connection with the liturgy.

The source for the analysis presented in this study is the text of the book itself. The article is divided in two parts. The first part, “The foundations of liturgical and theological approach” is based on citations of patristic fathers and on the dedication which is written by the editor of the hymnbook, Jesuit Benedict Szöllösy. Singing for Saint Augustine or Jerome is much more than a vocal human expression, it is sung prayer (*Lex orandi*). St. John Chrysostom explains that the singing of psalms and spiritual chants can be used for spiritual development and the good of the people (*Lex credendi*). Benedict Szöllösy in the dedication says that, for ancestors of the Slovaks, singing of spiritual chants and psalms did not remain closed just in the church but they carried those chants in their hearts and they sang them during their works and in their homes (*Lex vivendi*). Behind these texts, we can recognize *Lex orandi – lex credendi – lex vivendi*, the connection between prayer, faith and life which is characteristic of the liturgical approach. Chants of the *Cantus Catholici* therefore were part of the liturgical celebrations, of the faith and life of the people.

If chants of *Cantus Catholici* are understood as chanting prayers, then we can ask the question, if the text of those prayers really include contents which are characteristic of liturgical prayer. The second part of the article “Four theological and liturgical dimensions of Christian, prayer and their application on texts of the *Cantus Catholici*” includes an analysis of texts of chants for the Easter season from the *Cantus Catholici* in the light of four elements of the liturgical prayer: *anamnesis*, *epiclesis*, *doxology* and *koinonia*. All these dimensions are shortly introduced and then are followed by examples taken from chants. In this research it is interesting to see how original texts of chants use particular elements of liturgical prayer in the slovak language.

At the end of this study we can realize that studied chants from *Cantus Catholici*, through their use of characteristic elements of the Christian prayer, somehow build bridges between official liturgical celebrations of the Church and between the expression of the particular christian community, of which Slovaks are heirs. From this point of view *Cantus Catholici* can be a great inspiration for the development of liturgical music in the Slovakia of today.